

УДК 373.313.156

О.М. КОНДРАТЮК, І.М. ТОЛМАЧОВА, З.І. ШИЛКУНОВА

**МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ГРУПОВОЇ РОБОТИ
В ПЕДАГОГІЧНІЙ ТЕХНОЛОГІЇ РОЗВИВАЛЬНОГО
НАВЧАННЯ Д.Б. ЕЛЬКОНІНА – В.В. ДАВИДОВА**

На основі аналізу наукової літератури та власного досвіду роботи розкрито методичні аспекти організації групової роботи в початковій школі. При цьому враховано суть та специфіку педагогічної технології розвивального навчання Д.Б. Ельконіна – В.В. Давидова.

Ключові слова: навчальне співробітництво, групова робота, педагогічна технологія розвивального навчання Д.Б. Ельконіна – В.В. Давидова, вчитель, молодший школяр.

Протягом багатьох років педагогічну технологію розвивального навчання (РН) Д.Б. Ельконіна – В.В. Давидова розробляли більшою мірою як психологічну концепцію. Впровадження технології в практику початкового навчання викликало необхідність ґрунтовного дослідження її дидактичних засад, зокрема вивчення однієї з визначальних умов ефективності розвивального навчання – організації навчального співробітництва школярів. У свою чергу, це актуалізувало розробку методичних аспектів організації групової роботи учнів.

У науковій та методичній літературі представлено низку досліджень і розробок, які відображають певні аспекти організації групової роботи на уроках РН. Виявлено значення та місце навчального співробітництва в процесі формування навчальної діяльності [6]. Розглянуто загальні підходи до організації групової роботи в РН [4]. Запропоновано підходи до організації групової роботи з молодшими школярами в ході формування в них уміння вчитися [7]. Розроблено технологію організації навчального діалогу молодших школярів [3]. Висвітлено багаторічний досвід організації групової роботи в початковій та основній школі [1].

Водночас багаторічний аналіз досвіду педагогів України щодо впровадження системи РН у початковій школі дає можливість виявити низку професійних труднощів, з якими стикаються вчителі під час організації групової роботи. Зокрема, зафіксовано таке:

1. Проведення групової роботи не завжди є доцільним, однак це робить педагог.
2. У ході одного уроку спостерігається проведення 3–4 групових робіт.
3. Учителі повністю беруть на себе керівництво роботою учнів під час групової дискусії та міжгрупового обговорення результатів.
4. Не завжди аналізують роботу учнів у групах.
5. Педагоги не надають належної допомоги окремим учням у процесі виконання ними певної функції в групі.
6. Учителі лише частково враховують динаміку процесу оволодіння молодшими школярами вміннями, пов'язаними з участю в груповій роботі.

На нашу думку, ці труднощі, зменшуючи розвивальний, навчальний та виховний вплив навчального співробітництва на особистість молодшого школяра, знижують ефективність реалізації цієї педагогічної технології.

Розгляд методичних аспектів організації групової роботи в її динаміці з першого по четвертий клас, спрямованих на забезпечення навчального співробітництва учасників освітнього процесу в технології РН Д.Б. Ельконіна – В.В. Давидова, є відносно новим завданням, що поки не набуло достатньої педагогічної розробки.

Отже, суть і специфіка навчального співробітництва в педагогічній технології РН Д.Б. Ельконіна – В.В. Давидова та професійні труднощі, з якими стикаються вчителі початкових класів у ході планування, організації й аналізу групової роботи, вимагають подальших наукових і методичних розвідок у площині пошуку та впровадження дієвих методичних підходів до її організації.

Мета статті – охарактеризувати методичні аспекти організації групової роботи в початкових класах під час реалізації педагогічної технології РН Д.Б. Ельконіна – В.В. Давидова.

Науковою основою для визначення методичних аспектів організації групової роботи в межах педагогічної технології РН Д.Б. Ельконіна – В.В. Давидова в ході початкового навчання було обрано такі теоретичні положення:

1. Досягнення мети педагогічної технології РН зумовлює відкриття й засвоєння молодшими школярами системи теоретичних понять (вони представлені в системі навчальних завдань), оволодіння своєрідним “інструментом” засвоєння змісту – системою навчальних дій, відкриття й використання особливого способу спілкування учнів з дорослим та з однолітками – навчального співробітництва.

2. До складових навчального співробітництва зараховують учителя, учнів та предмет засвоєння. Психологічним механізмом навчального співробітництва є предметна рефлексія (Г.А. Цукерман).

3. Організація навчального співробітництва потребує створення на уроці системи відносин, які розвивають учителя й дітей. Ці відносини, у свою чергу, теж розвиваються і є умовою та продуктом інтелектуальної співтворчості всіх учасників.

4. У початковій школі клас вирощується як колективний суб’єкт навчальної діяльності. Організація навчального співробітництва сприяє засвоєнню молодшими школярами навчальної дії як індивідуальної.

5. Однією з форм організації навчального співробітництва є групова робота. З перших днів навчання доцільно цілеспрямовано формувати в молодших школярів спеціальні вміння, необхідні для успішного спільного пошуку вирішення навчального завдання.

6. Результатом (ідеальною формою) цього процесу стає, з одного боку, самостійне ініціювання молодшими школярами спільної навчальної роботи, з іншого – сформована в учнів здатність організовувати роботу групи:

приймати та ставити мету спільної діяльності; планувати дії; розподіляти ролі, дотримуючись норм співробітництва; реалізовувати задумане; свідомо приходити до спільного вирішення проблеми; подавати свої висновки у вигляді моделі, схеми тощо.

Охарактеризуємо докладно методичні аспекти організації групової роботи.

У першому класі основним завданням навчального співробітництва є оволодіння учнями його нормами, навчання способів організації спільного обговорення. Конкретно-практичні завдання (математичні, лінгвістичні або інші) є засобом для проведення такої роботи, дають змогу зробити колективний пошук змістовним. Після того, як правила спільної роботи освоєні школярами, акцент переносять на пошук, конструювання учнями способу вирішення певного класу завдань. Так, у другому класі відбувається становлення групової форми роботи.

Організація вчителем РН групової роботи починається з її планування. На цьому етапі педагог продумує певні моменти: місце й завдання групової роботи на уроці; склад груп і місце їх розташування; тривалість роботи груп; спосіб опрацювання варіантів вирішення; способи фіксації результатів спільної роботи.

У першому класі працювати в групі школярам пропонує учитель, але вже в другому-третьому ініціатива у виборі форми виконання завдання поступово передається дітям. Тому, говорячи про планування вчителем групової роботи на уроці, ми маємо на увазі визначення й створення ситуацій, у яких можливе (але не обов'язково відбудеться!) її ініціювання дітьми, а також детальне продумування організаційних моментів.

Ефективність групової роботи пов'язана з її вмотивованістю для учнів. Об'єктивні передумови, що викликають у молодших школярів необхідність об'єднатися в групи для виконання завдання, створюють такі ситуації: завдання не може бути вирішено індивідуально; спільне обговорення значно прискорює процес пошуку рішення; специфіка завдання така, що вимагає розподілу між членами групи операцій, які потрібно виконати для отримання результату.

Принципи формування груп і їх кількісний склад докладно описані Г.А. Цукерман [6].

Загальні правила організації групової роботи:

1. Дитячу співпрацю вчителю потрібно культивувати з такою самою ретельністю, що й будь-яку іншу навичку (без опрацювання всіх "ритуалів" взаємодії до автоматизму неможливо організувати більш складні – вільні та творчі форми спільної роботи учнів).

2. Уводячи нову форму співпраці, необхідно надати її зразок. Кілька зразків різних стилів взаємодії дають можливість учням обрати свій власний стиль.

3. Зразок спільної роботи буде опанований молодшими школярами лише після розбору 2–3 помилок, пов'язаних із ходом взаємодії.

4. Об'єднувати учнів у групи варто з урахуванням їхніх особистих схильностей.

5. Для спрацьовування груп потрібно щонайменше 3–5 занять, тому часто пересаджувати молодших школярів не варто. Але закріплювати єдиний склад груп на великий термін також не можна: діти мають набути досвіду співпраці з різними партнерами.

6. Під час оцінювання роботи групи слід підкреслювати не стільки учнівські, скільки людські чесноти: терплячість, доброзичливість, дружелюбність тощо. Оцінювати можна лише спільну роботу групи.

7. Групова робота потребує переставлення парт. Парти треба ставити так, щоб молодшим школярам, які працюють спільно, зручно було дивитися один на одного.

8. Не можна займати учнів спільною роботою більше ніж 10–15 хвилин уроку. Оптимальний час роботи груп у початковій школі – 5–7 хвилин, для повного циклу (групове обговорення, міжгруповий діалог, рефлексія спільної роботи) це 15–20 хвилин.

9. Не можна вимагати абсолютної тиші під час спільної роботи: діти мають обмінюватися думками, висловлювати власне ставлення до роботи товариша.

10. Не можна карати дітей позбавленням права брати участь у груповій роботі.

Момент пояснення цілей і завдань, момент утворення груп і момент початку виконання завдання необхідно відокремити в часі.

Визначення завдання для групової роботи вимагає особливої чіткості, завдання має бути сформульовано коротко й зрозуміло для дітей. Далі вчитель дає час (2–3 хвилини) для об'єднання учнів у групи і їх розміщення.

Групи мають отримати від учителя чіткі “орієнтири”: якого типу результат очікується від їхнього обговорення, в якій формі він має бути поданий.

Результат спільної роботи можна зафіксувати у вигляді моделі (схеми, малюнка), алгоритму дій, словесного формулювання. На початку освоєння процедури подання результату задається один зі способів його фіксації (частіше це модель). Згодом (3–5 класи), коли завдання групової роботи ускладнюються, учням можна запропонувати подати знайдений (сконструйований) спосіб вирішення у вигляді моделі, сформулювати правило, записати порядок дій, які необхідно здійснити, застосовуючи спосіб (алгоритм).

Перш ніж групи розпочнуть працювати, слід запропонувати учням повторити завдання. Це обов'язковий елемент початку спільної роботи.

Спочатку дорослий допомагає організувати роботу групи: обговорює з дітьми способи розподілу обов'язків, дотримання норм співпраці; задає або конструює разом з учнями позитивні зразки навчальної взаємодії; навчає фіксувати результати роботи чітко й охайно. Надалі міра допомоги групі зменшується, учитель “втручається” в роботу групи за колективним проханням, у якому молодші школярі мають точно сформулювати проблему.

У ході групової роботи використовують такі типи взаємодії молодших школярів:

1. Кожен учасник висловлює якомога більше ідей про те, як розв'язати завдання, а потім вони обговорюють правильність і доцільність цих способів дії й готують відповідь “від групи”.

Складніший варіант: між учнями розподілені різні погляди на обговорювану суперечність.

Ще більш складний варіант – рольова взаємодія. Учні у групі доручають (або вони домовляються між собою) різні ролі, наприклад: виконавець та перевіряючий або експериментатор, контролер, протоколист.

2. За “конвеєрного” типу взаємодії між дітьми розподілена послідовність операцій, які становлять дії з розв'язування завдання. Такий тип взаємодії зручний для відпрацювання навичок. Він ефективно працює під час освоєння операційного складу дії, де кожен учасник групи відповідає за одну конкретну операцію.

3. Коопераційний тип може бути використаний під час розв'язування завдання, яке потребує великих витрат часу. Для прискорення процесу учасники групи домовляються між собою, хто й що буде робити. Продукт групової роботи складається з результатів роботи кожного учасника групи.

Особливостями групи, в якій успішно здійснюється навчальне співробітництво, є: позитивна взаємозалежність школярів; особисті контакти; особиста й колективна відповідальність; володіння соціальними навичками та навичками роботи в групі; обговорення результатів сумісної роботи [2]. Саме ці характеристики групової роботи доречно обрати вчителю як спеціальний об'єкт спостережень на уроках РН.

Після завершення групового обговорення вчитель з'ясовує в дітей: “Чи готова група подати результат?” і “Чи кожен може доповісти?”. Таким чином, педагог переконується в тому, що всі учні можуть розповісти про хід і результати роботи своєї групи.

Підсумкову рефлексію доцільно організувати за двома напрямками: як група організувала спільне обговорення і які змістовні висновки зробила. Для обговорення варіантів взаємодії в групі та їх ефективності у 1–2 класах варто запропонувати дітям оцінити за певними критеріями, як вони організувалися. Учні виділяють критерії спільно з учителем на початку навчання, під час перших спроб роботи в парі й групі.

С.Т. Танцоров виділяє цілі, які ставить перед собою учитель як організатор рефлексії в ході групової роботи [4]:

1. Подивитися на зрушення в розумінні, усвідомленні чогось, що відбулося в учнів завдяки проведеній роботі.

2. Виявити, на що спрямований фокус уваги учнів. У цьому разі особливо важливо надати дітям зразок організації рефлексії за допомогою низки запитань. За послідовної роботи школярі навчаються самостійно ставити подібні запитання, а отже, залучаються до грамотного докладного аналізу того, що відбувалося. Першокласникам і другокласникам варто пропонувати 2–3 запитання.

Науковці пропонують підбивати підсумки групової роботи за допомогою запитань [5]:

- *Як працювала ваша група?*
- *Хто з учнів одразу почав виконувати завдання?*
- *Чи всі учні взяли участь у роботі групи?*
- *Як ти почувався в ході роботи?*
- *Як ви розуміли один одного?*
- *Чи ти задоволений власною роботою в групі?*
- *Що наступного разу ти зробиш інакше?*

Під час обговорення результатів групової роботи доцільно поступово пропонувати ці запитання, одночасно обговорювати тільки 3–4 з них.

У 3–4 класах школярам можна запропонувати картки з 5–6 запитаннями або незавершеними реченнями.

Наприклад:

1. *Мені було цікаво...*
2. *Ми сьогодні розібралися в...*
3. *Я сьогодні зрозумів...*
4. *Мені було важко...*
5. *Завтра на уроці я хочу...*

Учень може відповісти на всі запитання або на деякі з них.

У досвіді вчителів РН зафіксовано використання спеціальних карток, за допомогою яких молодші школярі відстежують власний внесок у роботу групи. Зокрема, учні оцінюють власну роботу, відзначаючи виконання таких дій:

Я слухав, коли інші говорили.

Я пропонував свої ідеї.

Я запитував інших про їхні ідеї.

Я ділився матеріалами й інструментами.

Я звертався до моїх партнерів по допомогу, коли вона мені була потрібна.

Я допоміг комусь у моїй групі.

Я сказав іншим, що мені подобаються їхні ідеї.

Я дотримував черги й намагався/намагалася, щоб інші теж стежили за цим.

На етапі аналізу групової роботи педагог може виявити її ефективність, відповівши на такі запитання:

1. *Чи відбулося прийняття завдання кожною дитиною?*

2. *Чи доцільним було проведення групової роботи з метою розв'язання визначеного завдання?*

3. *Чи вдалося дітям швидко зібратися в групи й розподілити обов'язки?*

4. *Чи стежили організатори груп за тим, щоб були представлені всі точки зору, а не тільки думки “сильних” учнів?*

5. *Чи виникали в учнів проблеми з організацією роботи групи?*

6. Чи піклувалася група про те, щоб кожен її учасник міг озвучити результат спільної роботи?

7. На чому робили акцент діти під час обговорення результатів групової роботи? Чим вона була для них корисна?

Відзначимо, що реалізацію в практиці початкового навчання запропонованих методичних аспектів організації групової роботи у педагогічній технології РН Д.Б. Ельконіна – В.В. Давидова необхідно здійснювати на міжпредметній основі, а її успіх багато в чому зумовлений рівнем педагогічної майстерності вчителя.

Висновки. Актуальність проблеми зумовлена тим, що групова робота в педагогічній технології РН Д.Б. Ельконіна – В.В. Давидова є формою навчального співробітництва, від якої значною мірою залежить ефективність реалізації технології в цілому.

Охарактеризовано роботу вчителя й молодших школярів на етапах планування, проведення та аналізу результативності групової роботи в педагогічній технології РН Д.Б. Ельконіна – В.В. Давидова.

Подані в статті методичні підходи до організації та проведення групової роботи доповнюють теорію навчання школярів в освітньому процесі початкової школи.

Перспективами подальших пошуків у цьому напрямі є особливості організації групової роботи школярів у 5–6 класах, що працюють за системою РН; методичні аспекти забезпечення переходу від групової до індивідуальної роботи учнів.

Список використаної літератури

1. Воронцов А.Б. Практика развивающего обучения по системе Д.Б. Эльконина – В.В. Давыдова / А.Б. Воронцов. – М. : ЦПРО “Развитие личности”, 1998. – 360 с.
2. Джонсон Д. Методы обучения. Обучение в сотрудничестве / Д. Джонсон, Р. Джонсон, Э. Холубек. – СПб. : Экономическая школа, 2001. – 256 с.
3. Кондратюк О.М. Технологія організації навчального діалогу молодших школярів / О.М. Кондратюк // Розвивальні технології навчання молодших школярів : навч. посіб. / за заг. ред. В.І. Лозової, О.М. Іонової. – Х. : ХНПУ ім. Г.С. Сковороди, 2011. – С. 64–119.
4. Танцоров С.Т. Групповая работа в развивающем образовании / С.Т. Танцоров. – Рига, 1997. – 42 с.
5. Фоппель К. Как научить детей сотрудничать? Психологические игры и упражнения : практ. пособ. : в 4 т. : пер. с нем. / К. Фоппель. – М. : Генезис, 1998. – Т. 1–4.
6. Цукерман Г.А. Виды общения в обучении / Г.А. Цукерман. – Томск : Пеленг, 1994. – 269 с.
7. Цукерман Г.А. Как младшие школьники учатся учиться / Г.А. Цукерман. – Москва ; Рига : Эксперимент, 2000. – 224 с.

Стаття надійшла до редакції 07.08.2013.

Кондратюк Е.М., Толмачёва И.Н., Шилкунова З.И. Методические аспекты организации групповой работы в педагогической технологии развивающего обучения Д.Б. Эльконина – В.В. Давыдова

На основе анализа научной литературы и собственного опыта работы раскрыты методические аспекты организации групповой работы в начальной школе. При

этом учтены суть и специфика педагогической технологии развивающего обучения Д.Б. Эльконина – В.В. Давыдова.

Ключевые слова: учебное сотрудничество, групповая работа, педагогическая технология развивающего обучения Д.Б. Эльконина – В.В. Давыдова, учитель, младший школьник.

Kondratjuk E., Tolmachjova I., Shilkunova Z. The methodological aspects of group work in developing education educational technology by D.B. Elkonin – V.V. Davydov

The methodological aspects of group work arrangement in primary school are revealed based on the scientific literature analysis and work experience. The nature and specificity of developing education educational technology by D.B. Elkonin – V.V. Davydov are taken into account at the same time.

The problem actuality is aroused by the introduction and spread of the ideas of developing education in primary school teaching and its didactic aspects insufficient development. The need to study one of the defining conditions of developing education effectiveness is connected with the practical needs - organization of educational cooperation and in particular the methodological aspects of schoolchildren group work organization at the lesson.

The main difficulties occurring while organizing group work by teachers and significantly reducing the developing, educational and educative influence of educational collaboration on young student personality are described.

The methodological aspects of group work organization which help to avoid the identified difficulties are described in the article in detail. The teacher's work at the stage of planning, conducting and group work results analysis in the developing education educational technology is described.

The group work organization tasks in different elementary school grades are distinguished: in the 1st grade - students mastering the educational standards of cooperation, learning the ways to organize a joint discussion; in the 2nd grade - the group work formation begins; in the 3rd –4th grade the task is to improve students relevant skills.

The main aspects of teacher's group work planning at the lesson are indicated, which involves the determination of its mission and place at the lesson; group composition and their location; duration; ways of the results fixing and their analysis.

The objective preconditions are described - situations which provoke primary school children the need in working together, namely: the inability to solve the problem individually, ability to reduce the problem solution time, need to distribute the operations for its solution.

The principles of groups formation, their quantitative composition and the main types of their interaction are listed based on the analysis of the psychologists works.

The group work characteristics, which should be the teachers special observation object at the developing education lesson, are specified: positive schoolchildren interdependence in the group, personal contacts, personal and collective responsibility, mastering social and group work skills, discussing the joint work results.

The final reflection objectives and peculiarities which allow to analyze the group work results are considered in detail.

The methodical approaches to group work organization, which are presented in the article, supplement the teaching schoolchildren theory in the primary school educational process.

Key words: aducational cooperation, team work, pedagogical technology of the developmental teaching by D.B. Elkonin and V.V. Davidov, a teacher, a grader.